

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Тараса ШЕВЧЕНКА**

Богославська Марина Олександрівна

УДК 343.148

**СУДОВА ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА: ПРОЦЕСУАЛЬНІ І
КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ**

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2009

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі судових експертиз Донецького юридичного інституту Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка МВС України.

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор
Клименко Ніна Іванівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри криміналістики.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент
Будко Тетяна Володимирівна,
Інститут дослідження проблем
державної безпеки Служби безпеки України,
головний науковий співробітник;

кандидат юридичних наук,
Бондар Маргарита Євгенівна
Київський науково-дослідний
інститут судових експертиз МЮ України, завідувач
лабораторії почеркознавчих, авторознавчих,
психологічних досліджень та технічних досліджень
документів.

Захист відбудеться «15» січня 2010 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.05 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (01601, м. Київ, вул. Володимирська, 60 ауд. 253).

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка (01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58).

Автореферат розісланий «14» грудня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.П. Сиза

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розвиток суспільства за роки незалежності України пов'язаний із посиленням боротьби зі злочинністю. Розробка ефективних засобів і методів боротьби з правопорушеннями і усуненням їх причин та умов – головне завдання криміналістики, зокрема судової експертизи, яка використовує новітні наукові методи і засоби дослідження доказів у судочинстві.

Для правильного вирішення кримінальних, цивільних, господарських, адміністративних справ виникає необхідність використання спеціальних знань в галузі лінгвістики. Усна мова або

письмові тексти українською мовою є джерелом значущої інформації, необхідної для розкриття і розслідування злочинів.

Аналіз сучасної експертної практики показує, що спеціальні знання, які базуються на прикладній і математичній лінгвістиці, соціопсихолінгвістиці, етнопсихолінгвістиці, нейролінгвістиці, патопсихолінгвістиці, філософії мови, суміжних науках, (спираючись на загальні і окремі норми мови, зафіксовані в граматиках, словниках, довідниках і іншій лінгвістичній літературі) нерідко використовуються для встановлення фактів, що мають значення доказів по багатьом видам злочинів.

Основна процесуальна форма використання цих спеціальних знань – це проведення судової лінгвістичної експертизи.

Судова лінгвістична експертиза досліджувалася і досліджується такими вченими-криміналістами РФ як В.Я. Колдин, О.І. Галяшина, Т.М. Ізотова, Ю.А. Николаєва, О.Р. Росинська та ін., України – Ю.Ф. Прадід, Н.І. Клименко, С.М. Вул, О.В. Довженко, Т.В. Будко, Л.В. Свиридова, Я.В. Кузниченко, А.К. Домброускайте, Г.Ц. Маркова, І.В. Гора, Л.Ю. Ароцкер, А.П. Мартинюк та інші. Проте опубліковані роботи не висліджують дану проблему, а тільки створюють фундаментальну базу подальшого теоретичного та прикладного дослідження, обґрунтування нових підходів до осмислення і розвитку висвітлених положень в спеціальній літературі.

Різні справи за позовами про захист честі, гідності, ділової або політичної репутації (газетні і журнальні публікації в друкованих або електронних засобах масової інформації), про призначення слів, словосполучень, фрагментів тексту договорів, угод, пов'язаних з передвиборними технологіями, з рекламою, кримінальні справи про наклеп та образу тощо, вимагають дослідження з метою встановлення авторства, семантичного або термінологічного значення текстів. У таких випадках призначається судова лінгвістична експертиза. Такий вид експертизи, як самостійний вид ще не оформився, окремі питання теоретичних основ потребують подальшої наукової розробки. Це пояснюється, в першу чергу особливостями історичного процесу становлення інституту такого виду судової експертизи.

Більш глибокого дослідження потребують питання щодо визначення, зокрема, поняття, об'єкта, предмета, кола завдань судової лінгвістичної експертизи, її місця в системі криміналістичних експертиз, компетенції та повноважень експерта, суб'єктивних і об'єктивних факторів оцінки висновків лінгвістичної експертизи і підвищення ефективності використання її в судочинстві, а також генезису юридичної і експертної мови, її термінологічних систем, що є передумовою розвитку лінгвістичної експертизи.

Вищезазначене обумовлює актуальність теми даного дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане згідно з пріоритетними напрямками наукових досліджень вищих навчальних закладів МВС України (Наказ МВС України № 755 від 05.07.04 р. "Про затвердження Пріоритетних напрямків наукових та дисертаційних досліджень, які потребують першочергового розроблення і впровадження в практичну діяльність органів внутрішніх справ, на період 2004 – 2009 років"), кафедральної теми дослідження (№ 0109V000395), Комплексної програми профілактики правопорушень на 2007-2009 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України № 1767 від 20 грудня 2006 року.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у визначенні сутності, місця та ролі судової лінгвістичної експертизи, її загальних та правових засад, особливостей її призначення та порядку проведення, становлення, сучасного стану та видів дослідження, її формуючих складових: експертної мови та термінологічних систем.

Для досягнення зазначеної мети були визначені та розв'язані в ході дослідження такі взаємопов'язані завдання.

Визначення:

- генезису мови судових експертиз, її зв'язків з юридичною та криміналістичною експертною мовами, її властивостями і функціями;
- механізму утворення систем експертних термінів та їх різновидів;
- місця і ролі судової лінгвістичної експертизи в системі криміналістичних експертиз;

- сутності загальних положень судової лінгвістичної експертизи (її об'єкта, предмета та завдань);

- видів і можливостей судово-лінгвістичної експертизи;
- основних положень методики дослідження і тенденцій її вдосконалення;
- завдань допиту експерта слідчим (ст. 201 КПК України) і в суді (ст. 311 КПК України);
- оцінки результатів дослідження суб'єктами призначення судової лінгвістичної експертизи;
- використання результатів лінгвістичної експертизи в судочинстві.

Об'єктом дослідження є процеси виникнення, генезису і вдосконалення судової лінгвістичної експертизи та її термінологічних систем, місце, оцінка і напрями подальшого розвитку.

Предметом дослідження є судова лінгвістична експертиза: процесуальні і криміналістичні аспекти.

Методи дослідження. Згідно з метою та завданнями дослідження в роботі використана система загальнонаукових та спеціальних методів: діалектичний метод дозволив вивчити генезис експертної мови та термінологічних систем у їх взаємозв'язку з практикою, простежити їх розвиток та постійну динаміку; формально-логічний метод аналізу і синтезу, дедукції, індукції, аналогії допоміг провести теоретичне узагальнення експертної мови і термінологічних систем; системно-структурний метод дозволив розробити теоретичні основи лінгвістичної експертизи, її складові формуючі; історичний (порівняльно-історичний і історико-етимологічний аналіз) дозволив простежити процес виникнення, становлення та розвитку теоретичних основ лінгвістичної експертизи, її складових формуючих; логічний метод дозволив передбачити шляхи розвитку експертної мови і термінологічних систем, виявити їх найсуттєвіші, закономірні процеси; статистичні методи (статистично-аналітичний, метод статистичної вибірки тощо) надали можливість показати дані про мову судової експертизи, виявити тенденції розвитку її термінологічних систем та їх функціонування, виявити експертні термінологічні помилки, їх причини; метод моделювання дозволив сформулювати схеми визначень наукових понять, якими оперує судова лінгвістична експертиза; соціологічний метод (анкетування, інтерв'ювання експертів, аналіз письмових документів, висновків експертів) дозволив проаналізувати, опрацювати та відібрати необхідну достовірну інформацію про сутність лінгвістичної експертизи її судово-експертну практику, призначення, методику проведення, провести теоретичні узагальнення і відповідні висновки і рекомендації щодо її удосконалення; порівняльно-правовий метод допоміг пізнати механізм утворення термінів судової експертизи на різних етапах розвитку експертної мови, використання їх в судовій лінгвістичній експертизі, провести аналіз спеціальної вітчизняної та зарубіжної літератури, матеріалів преси та електронних видань стосовно напрямів і тенденцій розвитку судової лінгвістики і судово-лінгвістичної експертизи.

Наукові висновки і рекомендації, що містяться у дисертації, базуються на методі системного аналізу положень Конституції України, кримінально-процесуального, цивільного процесуального, господарського процесуального і адміністративно-процесуального законодавства України, нормативно-правових актів, що регламентують організацію і діяльність експертних органів, відомчих наказів і інструкцій.

Емпіричну базу дослідження становлять аналіз статистичної звітності експертних органів МЮ України з 2001 по 2008 рік та вивчення й узагальнення матеріалів експертних архівів Київського та Харківського науково-дослідних інститутів судових експертиз МЮ України, анкетування працівників експертних підрозділів МВС України (опитано 197 осіб - експертів НДЕКЦ при ГУМВС України в Донецькій, Одеській, Луганській, Миколаївській, Дніпропетровській, Київській і Закарпатській областях, а також Запорізькій, Львівській, Полтавській, Харківській, Черкаській, Чернігівській областях). Різноманітність джерел інформації та методів під час аналізу та узагальнення теоретичних досліджень і практики дала можливість сформулювати теоретичні основи лінгвістичної експертизи, її процесуальні і криміналістичні аспекти.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що вперше в криміналістиці, ґрунтуючись на положеннях загальної теорії судової експертизи і судової лінгвістики, процесуального законодавства, узагальнення

слідчої і експертної практики, на монографічному рівні комплексно розглянуті передумови становлення судової лінгвістичної експертизи, її сутність, процесуальні і криміналістичні аспекти, можливості проведення і оцінки в судочинстві. При цьому було отримано результати, які мають певний ступінь новизни.

Вперше:

- встановлено історичні передумови становлення судово-лінгвістичної експертизи та розвитку її понятійного апарату (експертної мови і її термінологічних систем);
- розроблена систематизація термінологічних систем судово-лінгвістичної експертизи;
- показано місце судової лінгвістичної експертизи в системі криміналістичних експертиз;
- показана сутність судово-лінгвістичної експертизи і особливості її призначення в судочинстві, тенденції її удосконалення;
- визначені види судово-лінгвістичної експертизи (авторознавчі, семантичні, термінологічні) та їх можливості, сучасний стан теорії і практики використання питань щодо судової лінгвістичної експертизи.

Удосконалено:

- рекомендації щодо обов'язкового унормування, систематизації та стандартизації мови судової експертизи та її термінологічних систем;
- положення методики проведення судово-лінгвістичної експертизи.

Набули подальшого розвитку:

- співвідношення таких визначень як „поняття” та „термін” в експертній мові;
- питання допиту експерта слідчим (ст. 201 КПК України) і в суді (ст. 311 КПК України);
- питання оцінки висновків судово-лінгвістичної експертизи і використання її в судочинстві.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і пропозиції можуть бути використані у:

- науково-дослідній діяльності – положення, розроблені у дисертації, можуть слугувати теоретичною базою, підґрунтям для подальшого дослідження питань судово-лінгвістичної експертизи;
- практичній діяльності експертних органів – сформульовані автором пропозиції можуть бути використані при проведенні судово-лінгвістичної експертизи, вдосконалення її наукового апарату (акт впровадження результатів наукового дослідження у практичну діяльність від 25.05.09 р. на підставі наказу № 50 від 22.05.2009 р. – додаток А);
- навчальному процесі – положення цієї роботи можуть бути використані при викладанні в юридичних закладах освіти нормативного курсу судової експертизи: „Наукові основи судової експертизи”, спецкурсів „Актуальні проблеми судових експертиз”, „Судова експертологія”, як матеріали для підручників і навчальних посібників, проведення практичних занять з криміналістики (акт впровадження результатів наукового дослідження у навчальний процес від 07.04.09 р. № 4 – додаток Б).

Особистий внесок здобувача. Положення, що становлять наукову новизну дисертації, розроблені автором особисто. У статті, опублікованій у співавторстві, 50% змісту складають власні теоретичні розробки дисертантки; наукові ідеї та розробки, що належать співавтору, у дисертації не використовуються.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження було апробовано у виступах на засіданні кафедри судових експертиз ДЮІ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, оприлюднено на 8 міжнародних та регіональних науково-практичних конференціях: VI всеукраїнській науково-методичній конференції „Проблеми культури професійної мови фахівця: теорія і практика” (Донецьк, 25-26 січня 2006 р.); міжнародній науково-практичній конференції „Криміналістичні та процесуальні проблеми, що виникають під час проведення слідчих дій” (Донецьк, 24 листопада 2006 р.); IX всеукраїнській науково-практичній конференції „Формування правової держави в Україні. Проблеми і перспективи” (Тернопіль, 13 квітня 2007 р.); круглому столі, присвяченому 45-річчю прийняття та набуття чинності Кримінально-процесуального кодексу України (Автономна Республіка Крим, 6 квітня 2007 р.); всеукраїнській науково-

практичній конференції „Формування правової держави в Україні. Проблеми і перспективи” (Тернопіль, 11 квітня 2008 р.); всеукраїнській науково-практичній конференції „Формування правової держави в Україні. Проблеми і перспективи” (Тернопіль, 14 квітня 2009 р.); міжнародній науково-практичній конференції „Актуальні питання проведення судових експертиз” (Донецьк, 27 березня 2009 р.); міжнародній науково-практичній конференції „Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих вчених” (Київ, 23-24 квітня 2009 р.).

Публікації. Результати проведеного дисертантом наукового дослідження опубліковано в дев'яти статтях, з них – чотири статті у фахових виданнях, затверджених ВАК України, і п'ять тез конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів, які включають дев'ять підрозділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 215 сторінок, з яких основний текст дисертації – 179 сторінок, 11 додатків на 14 сторінках, список використаних джерел – 22 сторінки (239 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами, визначаються мета і завдання, об'єкт та предмет, методи дослідження, викладається наукова новизна, теоретичне та практичне значення результатів дослідження, їх апробація.

Перший розділ „Мова судової експертизи як формуюча складова судової лінгвістичної експертизи” має три підрозділи, у яких розглядається сутність, розвиток, властивості юридичної мови та мови судових експертиз і їх функції.

У *підрозділі 1.1. „Поняття, генезис та види експертної мови”* розглядається професійна мова юриста, законодавча та інша нормативна мова із її функціональною специфікою і понятійним апаратом.

Під юридичною мовою, мовою закону в найзагальнішому вигляді розуміється певний набір специфічних засобів, призначених об'єктивувати той або інший юридичний зміст. Проте, в теорії лінгвістичної науки поки що не вироблено єдиного визначення поняття „мова” стосовно правової сфери спілкування, її термінологічного складу. Так, у правовій літературі її іменують „юридична мова”, „мова права”, „мова закону”, „судова мова”, „мова правників”, „мова юристів”, „мова законодавства”, „мова юрисдикційного процесу”, „мова судочинства”.

Проблеми удосконалення та розвитку юридичної і експертної мови висвітлюють в своїх працях як вчені – юристи (С.Е. Зархіна, З.А. Тростюк, Є.О. Харитонов, О.А. Підопригора, Б.Р. Стецюк, Г.С. Онуфрієнко, С.П. Кравченко, В.Ф. Статкус, Є. І. Федик, Н.В. Разбегіна, Т.В. Будко, М.Є. Бондар, В.Я. Радецька, І.В. Гора, Т.С. Волчецька, Н.І. Клименко тощо), так і вчені – філологи (Н.В. Артикуца, Б.Ю. Онишко, М.Б. Вербенец, О.Ф. Юрчук, Ю.Ф. Прадід та інші). Мова права постійно розвивається, тому особливу увагу слід приділяти вивченню юридичних понять, термінів, категорій.

У мові різних галузей права історично сформувалася особлива ієрархія вербальних форм, склалася своя термінологія. Юридична мова як комплексне поняття охоплює різні види мови права: мову закону, наукову юридичну мову, судову мову, мову публіциста-правознавця, а також інші мови окремих галузей права: мову цивільного, господарського, кримінального, адміністративного права, мову криміналістики і судових експертиз.

Експертна мова – це вид професійної мови, що містить особливі засоби для виразу понять та процесів судово-експертних досліджень, їх наукового розвитку і оцінки, термінологічного і текстуального закріплення.

Експертна мова обслуговує вузькоспеціальну сферу діяльності експертів особливим словарним фондом, який складається із спеціальних термінологічних систем, з характерним специфічним засобом відбору, вживання і організації мовних засобів. Вона являє собою систему

експертних знань зі своїм специфічним, концептуальним, понятійним і категоріальним апаратом. Експертна мова відрізняється більшою мірою спеціалізації і абстрактною термінологією ніж мова права або літературна мова.

У підрозділі 1.2. „Становлення, розвиток та властивості мови судових експертиз” розглядається поняття мови судової експертизи в історичному аспекті, обґрунтовується необхідність знання спеціалістами мовно-термінологічних процесів та формування термінологічних систем.

Одним з важливих напрямів є дослідження еволюції експертної мови і термінологіки від найдавніших часів до сучасного стану у тісному зв'язку з історією держави, права, судово-експертною діяльністю, факторами суспільно-політичного, економічного і культурного розвитку.

Аналізуючи наявні в юридичній літературі точки зору (В.М. Живова, В.А. Томсінова, Б.А. Успенського, Б.О. Унбегауна) щодо розвитку експертної мови, за традиційною версією, історію української експертної мови слід починати від праслов'янської (спільнослов'янської) мовної єдності. Про безперервність історичного розвитку на українських землях свідчать етимологічні тлумачення експертних виразів: а) стародавніх; б) стародавньо-російських; в) староукраїнських.

Автор проаналізувала відомі нові і застарілі експертні терміни та встановила, що основний словниковий фонд української експертної мови містить 7 пластів: 1) спільно-індоевропейську лексику; 2) праслов'янські слова; 3) власно українські; 4) запозичення з інших слов'янських мов (білоруської, польської, чеської, болгарської, російської); 5) запозичення зі східних мов; 6) запозичення з давньогрецької, латинської; 7) запозичення-англіцизми. Сучасний загальний розвиток експертної мови відбувається за рахунок внутрішньомовних ресурсів: нові слова утворюються на базі вже існуючих експертних понять.

Основу термінологічної системи як юридичної, так і експертної мови становить понятійний і термінологічний апарат правових пам'ятників попередніх історичних епох. У період розвитку Київської Русі існувало тільки дві системи юридичної термінології: церковнослов'янська та ділова російська мова, що вимагало оновлення та розширення системи експертної термінології як якісно, так і кількісно.

Аналізуючи сучасний розвиток експертної мови в Україні, дисертант зазначає, що окремі частини України в той чи інший період входили до складу різних держав (Польщі, Угорщини, Росії), що мало певний мовленевий вплив на термінологічну систему судової експертизи взагалі і судово-лінгвістичної, зокрема.

Автор визначив головні напрями розвитку експертних термінів у взаємозв'язку із розвитком спеціальних знань технічних і природничих наук на базі термінології таких наук як: медицина, фармакологія, хімія, фізика, біологія, психологія, криміналістика та інші. На сьогоднішній день розвиток та впровадження експертних знань пов'язані з діяльністю експертно-дослідних установ, що мають відомчий характер: науково-дослідних інститутів Міністерства юстиції України і їх відділень, МОЗ України, експертно-криміналістичних підрозділів МВС, СБУ, експертних лабораторій дослідження паспортів Державної прикордонної служби України.

Мова судових експертиз, як і будь-яка інша професійна мова, має певні властиві ознаки, які дозволяють виділити експертну діяльність як певний вид професійної діяльності: адекватність, детермінованість, лапідарність, формальність, функціональність, адаптованість, дійсність.

Мова судової експертизи в Україні ще недостатньо типізована та стандартизована, тому потребує подальшого впорядкування, систематизації термінів, запозичених з інших країн.

У підрозділі 1.3. „Функції експертної мови” автор визначає експертну мову як це вид юридичної мови, що розвивається, здатний виразити всю сукупність експертних знань і уявлень про світ і служить для комунікації експертів між собою і з іншими правоохоронними органами.

До її функцій відносяться: комунікативна, розумова, пізнавальна, номінативна, регулятивна, соціальна, металінгвістична, методологічна.

Особливості прояву словарного складу мови судової експертизи, тобто прояви системного характеру лексики, є складними і суперечливими, не піддаються суворій систематизації, класифікації, уніфікації і стандартизації. З метою утвердження мови судової експертизи необхідне

її нормування, типізація і стандартизація, без чого експертологія як і інша наука не зможе досягти успіхів в своїй галузі.

Системний підхід до дослідження мови судової експертизи і її лексичного складу відображається і в моделюванні термінологічної і понятійної основи цілісності. Про це свідчить наявність в юридичних словниках понять мови загальної теорії судових експертиз та окремих їх теорій.

Систематизація понять і визначень мови судової експертизи була розпочата у 80 р. ХХ ст. і продовжується до сучасного періоду в спеціальних юридичних і філологічних словниках.

Однією з умов ефективного застосування експертної мови в судово-лінгвістичній експертизі є її формалізація, яка проводиться в експертних дослідженнях з 60-х років ХХ ст. Формалізація мови судової експертизи виявляється в двох напрямках: 1) математизації (алгоритмізація, у вигляді визначених формул) і 2) кібернетизації. У сучасній судовій експертизі спостерігається процес інтенсивного ускладнення експертних досліджень, який проявляється у використанні більш складних технічних засобів дослідження. Тому без володіння спеціальними знаннями у відповідній галузі науки неможливо правильно надати відповідну оцінку при проведенні лінгвістичної експертизи.

Другий розділ „Експертні поняття і термінологічні системи як передумова розвитку понятійного апарату судово-лінгвістичної експертизи” складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. „Юридична і експертна термінологія. Особливості формування та функціонування” автор показує, що з отриманням Україною статусу суверенної держави постало завдання перегляду відповідної юридичної термінології української мови, зокрема криміналістичної (експертної) мови.

Визначається поняття і специфіка системи юридичних термінів як активної частини лексики, що відображає рух науково-технічного прогресу. Становлення юридичного термінознавства як науки вимагає від фахівців системного й усебічного дослідження, вироблення концепції юридичного термінотворення, яка повинна ґрунтуватися на національному ґрунті і вміщувати в собі міжнародний досвід і сучасні надбання.

Дисертант аналізує особливості формування юридичної і експертної термінології, визначає їх функціонування.

Визначаються основні способи утворення юридичних термінів: 1) зміна значення слова вітчизняної мови; 2) створення неологізмів шляхом словотвору з коренів та інших морфологічних елементів вітчизняної мови; 3) запозичення з інших мов (етранжизми).

Юридична термінологія – це комплексне, системне ціле, яке включає: загально-наукову, загально-юридичну, спеціальну юридичну (окремих юридичних галузей), термінологію окремих галузей наук та „розмовну юридичну термінологію”.

Автор визначає ієрархію структури юридичної терміносистеми, міграцію юридичних термінів, розвиток юридичних понять.

Аналізуючи спеціальну літературу, автор визначає основні вимоги, що ставляться до юридичного терміну: 1) однозначність, точність; 2) загальновизначеність, загальнодоступність; 3) стійкість, стабільність; 4) простота; 5) стилістична нейтральність, відсутність експресії. Недотримання встановлених вимог до юридичної термінології породжує неможливість чіткої і правильної інтерпретації юридичного тексту, зокрема експертного.

Експертна термінологія – це логічно зв'язана родова система, що виражає внутрішню єдину і взаємозалежну сукупність понять відповідних галузей експертного знання і сприяє оптимальній інформативності судових експертиз.

У підрозділі 2.2. „Класифікація експертної термінології” розглядається лексичний склад експертної мови, її терміносистеми. Історичні та політичні події в Україні впливають на появу змін у мові, нових термінів, зокрема, стихійно народжених. Процес динаміки, змін у мові проявляється в особливому пласті лексики – термінології судової експертизи.

Автор визначає інтеграційну структуру термінології судової експертизи. До судово-експертної термінології він включає: загально-експертна, загальнонаукова, загально-юридична, термінологія окремих класів експертиз, окремих галузей наук, криміналістична, розмовна

експертна. Вона має певні характерні властивості. Тому виникає потреба систематизації та кодифікації експертної термінології.

Експертні терміни, які використовуються в експертній практиці, відображаються в енциклопедіях і спеціальних словниках, проте, не з усіх галузей експертних знань вони складені.

У судово-експертній мові виділяються наступні терміносистеми: криміналістична, економічна, товарознавча, інженерно-технічна, інженерно-технологічна, фармацевтична і фармакологічна, харчових продуктів, ґрунтознавча, судово-біологічна, судово-екологічна, судово-ветеринарна, судово-медична, судово-психологічна, судово-психіатрична, судово-мистецтвознавча, експертизи інтелектуальної власності, які в свою чергу, поділяються на відповідні підсистеми. В судово-лінгвістичній експертизі можуть використовуватися всі вказані терміносистеми.

Визначаються історичні етапи формування термінології судових експертиз.

Термінологія судової експертизи – це єдине термінологічне ціле, яке не може бути витвором однієї наукової течії або думки вченого, не може бути й мовою окремого регіону України. Автор визначає чинники, на яких повинна формуватися термінологічна система судових експертиз.

На підставі аналізу експертної практики терміновживання та термінотворення пропонуються наступні вимоги, з метою створення якісних експертних термінів: термін повинен позначати окремий об'єкт; мати суттєві ознаки, що відділяють одне явище від іншого; семантичну об'ємність, експертну змістовність; скорочення за першими літерами слів (якщо складається з кількох слів) для більш легкого сприйняття.

У підрозділі 2.3. „Співвідношення „поняття” і „терміну” в мові судових експертиз, їх подальша систематизація і стандартизація” визначається, що однією з відмінностей судової експертизи від інших галузей юридичної науки є її основний понятійний апарат, тобто система термінів.

Автор розкриває співвідношення між поняттям, змістом та обсягом експертного терміну. Визначає, що категорії „поняття” і „термін” нерозривно пов'язані, проте не є тотожними. Поняття – це відображення об'єктивної дійсності в її суттєвих ознаках, думка, яка відображає сутність експертного явища. Термін уособлює експертне поняття у відповідній знаковій формі, є його носієм, зовнішнім символом. Категорія „термін” є більш вузькою і відображає короткий зміст (або назву) ширшого в цьому розумінні „поняття” (визначення або дефініції). Поняття не саме явище або предмет, це його відображення. Поняття – це уявний образ предмета або явища, які неможна змішувати з самими предметами і явищами, відображеними в цих поняттях. Поняття має зміст та обсяг. Термін – це слово або сполучення, що позначає поняття певної галузі науки, техніки тощо. Виникає необхідність подальшої систематизації і стандартизації понять і термінів відповідно різних видів експертиз.

Третій розділ „Сутність і можливості судової лінгвістичної експертизи” складається з трьох підрозділів, у яких розглядаються поняття, можливості судово-лінгвістичної експертизи і особливості її призначення.

У підрозділі 3.1. „Місце судової лінгвістичної експертизи в системі криміналістичних експертиз” показано виділення серед видів криміналістичних експертиз авторознавчої експертизи як самостійного виду експертизи (середина ХХ ст.: А.А. Топорков, Л.Є. Ароцкер, В.О. Коновалова, А.К. Домброускайте тощо), а потім лінгвістичної (кінець ХХ ст.: С.М. Вул, А.Ф. Дьяченко, Т.В. Будко, Ю.Ф. Прадід тощо).

Автор пропонує вийти з пропозицією до МЮ України про внесення змін у „Перелік основних видів судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта”, де серед видів криміналістичних експертиз вирізняти лише лінгвістичну, а в її рамках передбачити авторознавчі, семантичні і термінологічні дослідження.

У підрозділі 3.2. „Поняття, об'єкт, предмет, завдання, види та особливості призначення судової лінгвістичної експертизи” дається визначення судово-лінгвістичної експертизи, її об'єкту та предмету, розглядаються особливості призначення.

Авторознавча експертиза – вид криміналістичної експертизи, предметом якої є факти, дані про автора й умови складання тексту документа, що встановлюються експертом на основі спеціальних знань при дослідженні документів та інших матеріалів.

Судово-лінгвістична експертиза – це експертне дослідження, на основі спеціальних знань в галузі лінгвістики, яке встановлює дані про особу автора тексту, або його облік, семантичний і термінологічний зміст тексту, його емоційно-експресійне значення.

Об'єктом судової лінгвістичної експертизи є текст мовного повідомлення, або його фрагмент, як реалізація мовленевих навичок людини.

Предметом її є фактичні дані, які встановлюються за допомогою спеціальних знань в галузі судової лінгвістики і суттєві для розслідування, судового розгляду кримінальних, цивільних, господарських і адміністративних справ.

Спеціальні лінгвістичні знання включають: соціопсихолінгвістику, етнопсихолінгвістику, нейролінгвістику, патопсихолінгвістику, філософію мови, суміжних наук, спираючись на загальні і окремі норми мови, зафіксовані в граматиках, словниках, довідниках і іншій лінгвістичній літературі.

Судова лінгвістика дозволяє вирішувати ідентифікаційні, класифікаційні, діагностичні та ситуаційні завдання.

Судова лінгвістична експертиза включає наступні види досліджень: авторознавчі, семантичні і термінологічні.

Призначається експертиза за розсудом слідчого або суду, які приймають постанову або рішення (ухвалу) (статті 196 КПК, 144 ЦПК, 41 ГПК, 81 п. 5 КАС України), виходячи з конкретних обставин справи, необхідності застосування спеціальних знань (статті 75 КПК, 143 ЦПК, 41 ГПК, 81 КАС України) і неможливості встановлення фактичних даних іншим шляхом. Експертиза проводиться в період розслідування або судового розгляду справи. Призначення експертизи є процесуальною дією, її проведення можливе лише після порушення кримінальної справи, відкриття провадження у цивільній, господарській або адміністративній справі.

Призначаючи експертизу, слідчий (суд) повинен визначити, до якого виду вона відноситься, у якому експертному закладі має проводитися, чи є необхідність в комплексній експертизі тощо. Питання не можуть виходити за межі компетенції експерта. Обсяг корисної інформації, яку можна виявити з тексту, залежить не стільки від обсягу тексту, скільки від специфіки відображення у ньому зазначених навичок особи-виконавця. Аналогічно оцінюється і якість порівняльних зразків писемної мови.

У підрозділі 3.3. „Сучасний стан теорії і практики вирішення питань судової лінгвістичної експертизи” дисертант вказує, що коло питань (ідентифікаційні, класифікаційні, ситуалогічні), що ставляться судовими, слідчими або іншими органами перед експертами-лінгвістами надто широке і різноманітне.

Вирішення їх здійснюється на підставі аналізу всіх сторін логіко-розумової і мовленевої організації тексту. Досліджуються стилістичні, лексичні, фразеологічні, синтаксичні, пунктуаційні, орфографічні особливості, композиційна будова, графіка тощо.

Ці питання вирішуються за допомогою спеціальних знань в галузі лінгвістики. Проводити цю експертизу має право лише особа з вищою філологічною освітою і спеціальною (експертною) підготовкою. Тому проведення подібної експертизи повинно доручатися особам з відповідною філологічною та експертною підготовкою.

Сучасна українська судова лінгвістична експертиза ще не отримала свого визнання і правового статусу.

На сьогоднішній день судова лінгвістична експертиза активно розвивається в теоретичному і методологічному плані, стає більш затребуваною практикою. Основні види її досліджень (авторознавчі, семантичні, термінологічні) пов'язані із завданнями, які вона вирішує, типовими питаннями, які ставляться перед нею. Це підкреслює роль юридичної лінгвістики, одним із завдань якої є унормування термінології мови юридичної науки взагалі і експертної зокрема.

Все це обґрунтовує необхідність включення її в реєстр видів експертиз МЮ України.

На даному етапі певної розробленості досягли авторознавчі дослідження, проте семантичні та термінологічні дослідження є новітніми і потребують подальшої теоретичної і методичної розробки.

Четвертий розділ „Методика дослідження судової лінгвістичної експертизи і оцінка її в судочинстві” складається з трьох підрозділів, у яких розглядаються методика судової лінгвістичної експертизи, допит експерта-лінгвіста та оцінка його висновку в суді.

У підрозділі 4.1. „Методика судової лінгвістичної експертизи та тенденції її вдосконалення” дисертант зазначає, що основні положення експертної методики досить докладно висвітлені в літературі. Приділяється увага методиці дослідження текстових документів різних видів судової лінгвістичної експертизи в рамках процесу дослідження, розглядаються особливості аналізу писемного мовлення, як загальний алгоритм дій судового експерта на кожній його стадії:

- підготовча стадія (ознайомлення з поставленими експерту питаннями, всебічне ознайомлення з текстом, висунення експертних версій щодо обраної методики дослідження);
- аналітична стадія (вивчення тексту документа і зразків, основних чинників досліджуваної ситуації мовленевого спілкування, його мети, адресата та мовної поведінки автора документа);
- порівняльне дослідження (порівняльний аналіз ознак досліджуваного тексту і зразків, якщо вони є, виділення в тексті інформативних вербальних (лексичних, граматичних тощо) і невербальних (змістовних, інтелектуальних) елементів і структур, в яких відображуються відповідні діагностичні ознаки писемного мовлення автора для формування висновку різної категоричності);
- синтезуюча стадія (оцінка важливості встановлених ознак писемного мовлення, їх достатності для формування певного висновку).

Діяльність експерта, що вирішує діагностичні завдання (семантичні і термінологічні), здійснюється на тих же методологічних основах, що і діяльність експерта в процесі ідентифікації (встановлення авторства).

Якість методики дослідження залежить від правильної оцінки експертом (фахівцем-професіоналом) специфічності діагностичних ознак, що виявлені під час дослідження, здійснюваного з врахуванням всіх чинників досліджуваної комунікативної ситуації шляхом орієнтації на еталон мови. Саме від ступеня специфічності встановлених конкретних ознак писемного мовлення залежить їх обсяг і достатність для обґрунтування висновку. Тут важливе значення має володіння експертом мовою судової експертизи і її термінологічними системами.

З метою попередження експертних термінологічних помилок під час дослідження дисертант пропонує: частіше проводити термінологічні конференції щодо проблем, розвитку та вдосконалення експертної термінології та юридичної термінології взагалі; створити український експертний мовно-інформаційний фонд; сформувати і випустити на компакт-диску інтегровану лексикографічну експертну систему „Словник експертів”; створити галузевий Термінологічний центр, розробити електроний багатотематичний російсько-українсько-англійський експертний тлумачний словник, який би охоплював науково-експертні поняття і містив для кожного з них терміни російською, українською та англійською мовами і тлумачення російською і українською мовами (для українських та російських слів іншомовного походження надати також етимологічну довідку); ввести в навчальні плани факультетів вищих юридичних закладів України, де готують експертів, спецкурси фахового спрямування: „Наукові основи судової експертизи”, „Актуальні проблеми судових експертиз”, „Судова експертологія” (з такими підрозділами як „Мова експерта-криміналіста”, „Мова експерта-вибуховотехніка” тощо, „Термінологія окремих судових експертиз”).

Експерт повинен бути не тільки висококваліфікованим професіоналом експертних досліджень, але й добре володіти експертною мовою і термінологією.

У підрозділі 4.2. „Допит експерта слідчим і в суді” дисертант зазначає, що допит експерта слідчим (стаття 201 КПК) і в суді (статті 311 КПК, 189 ЦПК, 151 КАП, 41 ГПК України) проводиться з метою роз’яснення і доповнення його висновку. Питання, поставлені експертам, і відповіді на них, заносяться до протоколу судового засідання (статті 311 КПК,

46 КАС, 81¹ ГПК України) або приєднуються до справи (189 ЦПК, 148 КАП України), або заносяться до журналу судового засідання (147 ЦПК України). Це процесуальна форма використання спеціальних лінгвістичних знань в судочинстві, самостійна слідча або судова дія.

Проведений аналіз сучасної експертної лінгвістичної експертизи свідчить, що причини виклику експерта на допит різноманітні. До формувань висновку експерта проведення допиту неможливо, бо відсутній предмет допиту.

У підрозділі 4.3. „Оцінка результатів дослідження експерта і використання їх в судочинстві” зазначено, що висновок експерта є одним із джерел доказів, передбачених процесуальним законодавством (статті 65 КПК, 32 ГПК, 57 ЦПК, 69 КАС України). Він не має задалегідь встановленої сили і підлягає обов’язковій оцінці суб’єктами доказування. Слід дотримуватися загальних правил оцінки доказів щодо їх допустимості, належності, достовірності і в сукупності своїй достатності для вирішення справи. Необхідно враховувати особливості лінгвістичної експертизи: повноту і якість використаних матеріалів, наукових методик дослідження, повноту відповідей експертів на поставлені питання. Використати висновок експерта-лінгвіста в судочинстві – означає встановити за його допомогою обставини і факти, які підлягають доказуванню (статті 64, 23 КПК; 33 ГПК; 60 п.3 ЦПК; 82 п.3 КАС України).

Вивчення справ, за якими проводилась судово-лінгвістична експертиза, показало, що коло фактів, які встановлюються експертом, різноманітне і стосується як самої події злочину так і інших обставин, що підлягають доказуванню в кримінальній справі.

Так, судова лінгвістична експертиза встановлює: а) автора документу, б) його облік: де навчався, вік, стать, місцевість, де проживає, тощо, в) на основі семантичного аналізу тексту зміст і характер впливу тексту на адресата; г) на основі термінологічного аналізу тексту тотожність або відмінність термінів.

Дисертант відмічає, що діяльність слідчих і суддів, пов’язана з оцінкою і використанням у судочинстві висновків експерта, потребує подальшого вдосконалення.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** дисертації наведено теоретичне узагальнення проведеного дослідження та сформульовані рекомендації і пропозиції, які мають значення для сучасного стану та перспектив розвитку лінгвістичної експертизи і її складових формуючих: мови судової експертизи та її термінологічних систем. Зокрема, це зазначається у наступних положеннях:

1. Юридична мова, як професійна мова юриста, охоплює різні види мови: мову закону, наукову юридичну мову, судову мову, мову публіциста – правознавця, а також мови окремих галузей права, мову криміналістики і судових експертиз.

2. Мова судових експертиз є складовою формуючою судової лінгвістичної експертизи. Мова судової експертизи – це система спеціальних термінологічних систем і понять зі своїм спеціальним категорійним апаратом, що розвивається і здатна виразити всю сукупність експертних знань і служить комунікації експертів між собою і з іншими правоохоронними органами.

Експертна мова – це вид професійної мови, що містить особливі засоби для виразу понять та процесів судово-експертних досліджень, їх наукового розвитку і оцінки, термінологічного і текстуального закріплення.

Експертна мова обслуговує вузькоспеціальну сферу діяльності експертів особливим словарним фондом, який складається із спеціальних термінологічних систем, з характерним специфічним засобом відбору, вживання і організації мовних засобів. Вона являє собою систему експертних знань зі своїм специфічним, концептуальним, понятійним і категоріальним апаратом. Експертна мова відрізняється більшою мірою спеціалізації і абстрактною термінологією ніж мова права або літературна мова.

Функції експертної мови: комунікативна, розумова, пізнавальна, номінативна, регулятивна, соціальна, металінгвістична і методологічна.

Властивостями мови судових експертиз є: адекватність, детермінованість, лапідарність, формальність, функціональність, адаптованість, дійсність, які характеризують експертну діяльність як певний вид професійної діяльності.

3. Експертна термінологія – це логічно зв'язана родова система, що виражає внутрішню єдину і взаємозалежну сукупність понять відповідних галузей експертного знання і сприяє оптимальній інформативності судових експертиз.

До термінології судово-експертної мови відносяться: загально-експертна, загальнонаукова, загально-юридична, термінологія окремих класів експертиз, окремих галузей наук, криміналістична, розмовна експертна.

В судово-експертній мові слід виділити терміносистеми, які розрізняються за основними видами судових експертиз.

Для створення якісних термінів сформульовані наступні вимоги: вони повинні позначати окремий об'єкт; мати суттєві ознаки, що відділяють одне явище від іншого; семантичну об'ємність, експертну змістовність; скорочення за першими літерами слів (якщо складається з кількох слів) для більш легкого сприйняття.

Показані термінологічні помилки експертів, їх причини і шляхи запобігання.

З метою усунення термінологічних помилок і їх запобігання виникає потреба систематизації та кодифікації експертної термінології.

4. Судово-лінгвістична експертиза в системі криміналістичних експертиз є самостійним видом експертизи.

Судово-лінгвістична експертиза – це експертне дослідження, на основі спеціальних знань в галузі лінгвістики, яке встановлює дані про особу автора тексту, його облік, семантичний і термінологічний зміст тексту, його емоційно-експресійне значення.

Об'єктом судової лінгвістичної експертизи є текст мовного повідомлення, або його фрагмент, як реалізація мовленевих навичок людини.

Предметом її є фактичні дані, які встановлюються за допомогою спеціальних знань в галузі судової лінгвістики і суттєві для розслідування, судового розгляду кримінальних, цивільних, господарських або адміністративних справ.

Спеціальні лінгвістичні знання включають: соціопсихолінгвістику, етнопсихолінгвістику, нейролінгвістику, патопсихолінгвістику, філософію мови, суміжних наук, спираючись на загальні і окремі норми мови, зафіксовані в граматиках, словниках, довідниках і іншій лінгвістичній літературі.

Лінгвістична експертиза існує на практиці, проте ще не отримала свого визнання і правового статусу.

5. Призначається експертиза за розсудом слідчого або суду, які приймають постанову або рішення (ухвалу) виходячи з конкретних обставин справи, необхідності застосування спеціальних знань і неможливості встановлення фактичних даних іншим шляхом (статті 75 КПК, 143 ЦПК, 41 ГПК, 81 КАС України).

Обсяг корисної інформації, яку можна виявити з тексту, залежить не стільки від обсягу тексту, скільки від специфіки відображення у ньому зазначених навичок особи-виконавця і досконалості методики дослідження.

Судова лінгвістика включає наступні види досліджень: авторознавчі, семантичні і термінологічні.

6. Коло питань, що ставляться судовими, слідчими або іншими органами перед експертами-лінгвістами, надто широке і різноманітне. Вирішуються вони на підставі аналізу всіх сторін логіко-розумової та мовленевої організації тексту (композиційної будови, стилістичних, лексичних, граматичних особливостей), графіки.

Проводити судову лінгвістичну експертизу має право лише особа з вищою філологічною освітою і спеціальною (експертною) підготовкою.

7. Експертна методика лінгвістичного дослідження, як типова методика експерта, включає наступні стадії: підготовчу, аналітичну, порівняльну і синтезуючу, в рамках яких розглядаються особливості аналізу писемного мовлення тексту, як загальний алгоритм дій судового експерта.

8. Закон передбачає допит експерта слідчим (ст. 201 КПК України) і допит його в суді (ст. 311 КПК України) з метою роз'яснення і доповнення висновку. Допит експерта можливий після того, як складено висновок, оскільки повинен бути предмет допиту. Пояснення експерта не є самостійним видом доказів, а є складною частиною висновку (ст. 65 КПК України).

9. Висновок експерта щодо лінгвістичного дослідження є одним із джерел доказів, передбачених процесуальним законодавством (статті 65 КПК, 32 ГПК, 57 ЦПК, 69 КАС України). Він не має заздалегідь встановленої сили і підлягає обов'язковій оцінці суб'єктами доказування.

Висновок експерта за результатами лінгвістичного дослідження оцінюється щодо його допустимості, належності, достовірності і достатності в сукупності з іншими доказами.

10. Використати висновок експерта-лінгвіста в судочинстві – це означає встановити за його допомогою факти та обставини, які підлягають доказуванню по справі (статті 23, 64 КПК, 33 ГПК, 60 п.3 ЦПК, 82 п.3 КАС України). Факти, які встановлюються експертом, різноманітні і стосуються як самої події злочину так і інших обставин, що підлягають доказуванню в кримінальній справі.

11. Тенденціями подальшого вдосконалення судової лінгвістичної експертизи є розвиток самої підгалузі судової лінгвістики та розробка методологічних основ судової лінгвістичної експертизи, вдосконалення методики дослідження її окремих видів (авторознавчих, семантичних, термінологічних тощо); законодавче врегулювання, включення її до „Переліку основних видів судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта”, а також підвищення рівня лінгвістичних знань експертів (створення спеціалізованих експертних словників за окремими видами експертиз, словника з теорії судової експертології, проведення термінологічних конференцій, створення експертного мовно-інформаційного фонду, тощо; введення в навчальні плани факультетів вищих юридичних закладів України (де готують експертів), нормативного курсу і спеціалізованих термінологічних спецкурсів фахового спрямування).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Богославська М.О. Сучасні проблеми функціонування мови судових експертиз / М.О. Богославська // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – Донецьк: Дон. юрид. ін.-т ЛДУВС, 2007. – № 2. – С. 206-216.
2. Богославська М.О. Юридична мова і мова судових експертиз / М.О. Богославська // Право України. – К.: ТОВ «Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – №7. – С.71-75.
3. Богославська М.О. Поняття і термінологія судової експертизи / М.О. Богославська, Н.І. Клименко // Криміналістичний вісник: наук.-практ. зб. / ДНДЕКЦ МВС України; КНУВС; – К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2008. – № 1(9). – С. 61-65.
4. Богославська М.О. Деякі аспекти судово-лінгвістичної експертизи / М.О. Богославська // Вісник Академії адвокатури України. – К.: Видавн. центр Акад. адвок. України, 2009. – число 1(14).– С. 152-158.
5. Богославська М.О. Роль специальных лингвистических знаний, необходимых для установления многообразных фактов, имеющих значение доказательств при расследовании и судебном рассмотрении дел / М.О. Богославська // Криміналістичні та процесуальні проблеми, що виникають під час проведення слідчих дій: міжнар. наук.-практ. конф., 24 лист. 2006 р.: статті. – Донецьк: Дон. юрид. ін.-т ЛДУВС, 2006. – С. 313-317.
6. Богославська М.О. Культура мови в сучасному судочинстві / М.О. Богославська // Проблеми культури професійної мови фахівця: теорія і практика: зб. VI всеукраїнської наук.-метод. конф., 25-26 січн. 2006 р. статті.– Донецьк: Дон. юрид. ін.-т ЛДУВС, 2006. – С. 8-13.

7. Богославська М.О. Історичні аспекти формування термінології судової експертизи в мові криміналістики / М.О. Богославська // Формування правової держави в Україні: проблеми і перспективи: ІХ Всеукр. наук.-практ. конф., 13 квітн. 2007 р. статті. – Тернопіль: Терноп. націон. економічн. ун-т, 2007. – С. 163-168.
8. Богославська М.О. Мова судової експертизи / М.О. Богославська // Формування правової держави в Україні. Проблеми і перспективи: Всеукр. наук.-практ. конф., 11 квітн. 2008 р., статті. – Тернопіль: Терноп. націон. економічн. ун-т, ТзОВ «Терно-граф», 2008. – С. 489-492.
9. Богославська М.О. Лінгвістична термінологічна експертиза / М.О. Богославська // Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих вчених: міжн. наук.-практ. конф., 23-24 квітн. 2009 р. К.: Київськ. націон. ун-т ім. Т.Шевченка, 2009. – С. 128-129.

АНОТАЦІЯ

Богославська М.О. «Судова лінгвістична експертиза: процесуальні та криміналістичні аспекти». – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2009.

Дисертація є монографічним дослідженням процесуальних та криміналістичних аспектів судової лінгвістичної експертизи. У дисертації показано місце судової лінгвістичної експертизи в системі криміналістичних експертиз. Розглянута її сутність (об'єкт, предмет та завдання), генезис її складової формуючої - мови судових експертиз. Визначені види і можливості судової лінгвістичної експертизи, її місце; розглянута методика дослідження і тенденції її вдосконалення; показані завдання допиту експерта слідчим (ст. 201 КПК України) і в суді (ст. 311 КПК України); оцінка лінгвістичної експертизи і використання результатів в судочинстві.

Ключові слова: мова судової експертизи, експертні поняття і термінологія, судова лінгвістична експертиза, предмет, об'єкт, завдання, види досліджень, методика, допит експерта, оцінка та використання в судочинстві висновку експерта-лінгвіста.

АННОТАЦИЯ

Богославская М.А. «Судебная лингвистическая экспертиза: процессуальные и криминалистические аспекты». – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко. – Киев, 2009.

Диссертация является монографическим исследованием судебной лингвистической экспертизы и ее составляющих формирующих – экспертного языка как вида криминалистического языка и его терминологических систем.

На основании анализа судебно-экспертной практики последних лет, научных исследований в сфере судебной экспертологии в диссертации определено понятие, генезис, функции, свойства языка судебной экспертизы и его терминологической системы. Рассмотрено влияние исторических факторов на развитие языка судебных экспертиз и на механизм терминообразования, состояние научной разработки проблемы терминологических систем в современной судебной экспертизе и их виды, основные направления, пути и возможности совершенствования (унификация, стандартизация языка судебных экспертиз и ее терминологического аппарата).

Определено место и сущность судебной лингвистической экспертизы, а также специальные знания, которые она использует. Рассмотрены ее объект, предмет исследования, виды и задачи, которые она решает. Показаны особенности назначения этой экспертизы следователем, судом и другими органами. Объем полезной информации, которую можно получить из текста, не столько зависит от объема текста, сколько от специфики отображения в нем навыков лица-исполнителя.

Вопросы, которые ставятся на решение судебной лингвистической экспертизы, решаются на основании анализа всех сторон логико-мыслительной и языковой организации текста (композиционного строения, стилистических, лексических и грамматических особенностей, графики). Основные стадии типичной экспертной методики (подготовительная, аналитическая, сравнительная и синтезирующая) применяются с целью анализа особенностей письменной речи текста как общий алгоритм действий судебного эксперта. Закон предусматривает допрос эксперта следователем (ст. 201 УПК Украины) и допрос его в суде (ст. 311 УПК Украины) с целью разъяснения и дополнения заключения.

Заключение судебного эксперта-лингвиста является одним из источников доказательств, предусмотренных процессуальным законодательством (статьи 65 УПК, 32 ХПК, 57 ГПК, 69 КАС Украины). Оно подлежит оценке субъектами доказывания по общим правилам оценки доказательств с точки зрения их допустимости, относимости, достоверности и достаточности в совокупности своей для решения дела. Использовать заключение эксперта-лингвиста в судопроизводстве – значит установить с его помощью необходимые факты и обстоятельства, которые подлежат доказыванию в деле.

Ключевые слова: язык судебной экспертизы, экспертные понятия и терминология, судебная лингвистическая экспертиза, предмет, объект, задачи, виды исследований, методика, допрос эксперта, оценка и использование в судопроизводстве заключения эксперта-лингвиста.

SUMMARY

Bogoslavsk M. «Forensic linguistic examination: procedure and criminalistics aspects». - Manuscript.

The dissertation is for achieving doctor of law science degree in specialization 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Examination; Operational Research Activity. – Kyiv National University named Taras Shevchenko. – Kyiv, 2009.

The dissertation is a complex monographic research of procedure and criminalistics aspects of judicial linguistic examination. In dissertation the place of judicial linguistic examination is defined in the system of criminalistics examinations. Its essence (object, subject and task) is considered, genesis of its constituent of forming is languages of judicial examinations. Kinds and possibilities are certain; the method of research and tendency of its perfection is improved; task the interrogation of expert by an investigator (item 201 KPK of Ukraine) and in a court (item 311 CPK of Ukraine); its estimation; using on the results of linguistic examination in the legal proceeding.

Keywords: language of judicial examination, expert concepts and terminology, judicial linguistic examination, object, subject, task, types of researches, method, interrogation of expert, estimation and use in the legal proceeding of conclusion of expert-linguist.